

“ИНСОНГА ЭЪТИБОР ВА СИФАТЛИ ТАЪЛИМ” ЙИЛИДА МАМЛАКАТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ЖАРАЁНЛАРИ

Файзиева Дилафруз Шухратовна
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Корпоратив бошқарув кафедраси катта ўқитувчиси, PhD.

Аннотация

Ушбу мақолада ҳозирги кундаги иқтисодий ўсиш тушунчасининг моҳияти ишлаб чиқариш ҳажмининг кенгайиши, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши ва миллий даромаднинг кўпайиши изоҳланган. Ҳамда бозор иқтисодиёти шароитида иқтисодий ўсиш ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва функционаллаштириш кўрсатилган.

Калит сўзлар: Иқтисодий таҳлил, аҳолининг турмуш даражаси, меҳнатга лаёқатли ёш, иқтисодий ўсиш, ижтимоий-демографик хусусиятлар.

Бозор иқтисосодиётида, жамият талабини тўла тўқис кондира оладиган ва ишлаб чиқариш кучлари юқори даражада ривожланган, билимлар асосида иқтисодиётни бошқариш натижасида иқтисодий ўсишга эришиш талаб қилинади. Иқтисодиётни таҳлил қилиш ва прогнозлаш назарий ва амалий жиҳатдан 2 хил бўлади: моддий, омилли ва нархли; миллий даромадни истеъмолга ва жамғаришга тақсимланиш нуқтаи назардан[1]. Ишлаб чиқаришни бундай ташкил этилиши иқтисодий ўсишга олиб келади, у мамлакат иқтисодиёти даражасида миллий даромадлар кўринишида ёки якуний ялпи маҳсулот кўринишида кўриб чиқиш қулай бўлиб ҳисобланади.

Аҳолининг турмуш сифатини яхшилашда, ҳам иқтисодий ўсишда доимий иш билан бандликни таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш каби масалалар устувор аҳамият касб этмоқда. “Ҳудудларда аҳолининг турмуш даражаси ва сифатини яхшилаш, хусусан камбағалликни қисқартириш вазифалари кўп жиҳатдан иқтисодиётнинг барча тармоқ ва соҳаларининг рақобатбардошлигини ошириш ҳамда тадбиркорликни ривожлантириш учун фундаментал шароитларни яратиб бериш ҳисобига янги ва барқарор иш ўринларини ташкил этиш билан бевосита боғлиқдир” [2]. Бу вазифаларни ҳал этишда: меҳнатга лаёқатли ёшгача бўлган меҳнат қилаётган шахсни ижтимоий эҳтиёжманд қатлам вакиллари таркибига киритиш, иқтисодиёт тармоқлари, соҳалари ва ижтимоий-демографик хусусиятлари, бандлик жараёни давомийлигини ошириш, аҳолини иш билан бандлик даражасининг ошиб бориш шароитида демографик жараёнларни прогнозлашнинг аниқлик даражасини ошириш каби йўналишларда тадқиқот ишларини чуқур-лаштириш мақсадга мувофиқдир.

Бугунги кундаги глобал пандемия шароитида мамлакатларнинг олдида турган энг муҳим устувор вазифаларидан бири иқтисодиётда фаол ижтимоий-иқтисодий сиёсатни самарали амалга ошириш бўлиб ҳисобланади [3]. Бу эса аҳолининг иш билан бандлиги даражасини янада ошириш асосида аҳолининг ишсиз қатламини иш билан таъминлаш, аҳоли даромадларини пандемиядан

олдинги меъёрларда сақлаб қолиш, ўз иш ўринларини йўқотаётган аҳоли қатламларини иш билан бандлик даражасини янада ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Иқтисодиётнинг норасмий секторидаги аҳолининг иш билан бандлигини ҳисобга олишда белгиланган муддатдаги даромад миқдори ва қонуний жиҳатдан тақиқланмаган фаолият тури сифатида киритилиши лозим. Чунки белгиланган давр мобайнида норасмий секторда иш билан банд бўлган шахсларнинг оладиган даромади энг кам ойлик иш ҳақидан ёки истеъмол савотчаси миқдоридан кам бўлганда ушбу шахсга нисбатан банд бўлиш атамасини қўллаш ноўринлигини айтиш мумкин. Бугунги пандемия шароитида иқтисодиётнинг норасмий секторида банд[4]. бўлган шахслар меҳнат фаолиятини ва уларнинг даромадларини қонунийлаштириш муҳим аҳамият касб этади. Мазкур секторда меҳнат фаолиятини олиб бораётган ва даромад топаётган шахслар учун бошланғич давр учун имтиёзли дарвлар ташкил этиш ва кейинги муддатда босқичма-босқич ушбу сектор вакиллари манфаатларини ҳисобга олинган ҳолда расмий секторга ўтказиш чора-тадбирларини амалда жорий этиш лозим[5]. Айрим ҳудудларнинг демографик ривожланиш динамикасини моделлаштиришда иқтисодий ўсиш ва аҳоли географияси доирасида тўпланган ёндашувлари ва тажрибасидан фойдаланиш алоҳида аҳамиятга эга.

Иқтисодий ўсиш турлари фуқароларга ўзининг ишлаб чиқаришга ва ижодий меҳнатга доир қобилиятларидан фойдаланиш иқтисодий ўсиш турлари келтирилган шу жумладан, ҳақ тўланадиган ишни бажариш билан боғлиқ бўлган ҳар қандай фаолиятни амалга ошириш бўйича таъриф келтирилган. Иқтисодий ўсишга эришиш кўп жиҳатдан ялпи ички маҳсулот ўсишини таъминловчи омиллардан самарали фойдаланиш, унинг тармоқ тузилишини такомиллаштириш, ялпи ички маҳсулот таркибий компонентларининг оптимал нисбатини таъминлаш, иқтисодий ўсиш моделларидан энг мақбулларини танлаш каби муҳим масалаларни ечиш билан боғлиқ бўлиб, ушбу жараёнларни макроиқтисодий таҳлил қилиш ва методологик жиҳатдан такомиллаштириш, бу бўйича амалий тадбирларнинг амалга оширилиши мамлакат иқтисодиётининг ўсишини тезлаштиради. Иқтисодий ўсиш жами таклифнинг ўсишини ёки бошқача айтганимизда, ҳақиқий ва потенциал ЯИМ ҳажмининг ошишини билдиради. Иқтисодий ўсиш бу гуруҳга қуйидаги омиллари киритилади: табиий ресурслар сони ва сифати; меҳнат ресурслари сони ва сифати; асосий капитал ҳажми; технологиялар ва ишлаб чиқаришни ташкил этиш; жамиятда тадбиркорлик малакаларининг ривожланиши даражасидир. Иқтисодий ўсишнинг талаб ва тақсимот омиллари бозорнинг монополлашуви даражасини пасайиши; иқтисодиётдаги солиқ муҳити; кредит-банк тизими самарадорлиги; истеъмол, инвестиция ва давлат харажатларининг ўсиши; экспорт ҳажмининг ўсиши; иқтисодиётда ишлаб чиқариш ресурсларини қайта тақсимлаш имкониятлари; даромадларни тақсимлашнинг шаклланган тизими[6].

Фуқароларга ўзининг ишлаб чиқаришга ва ижодий меҳнатга доир қобилиятларидан фойдаланиш ҳамда қонунчиликда тақиқланмаган, шу жумладан ҳақ тўланадиган ишни бажариш билан боғлиқ бўлмаган ҳар қандай фаолиятни амалга ошириш бўйича мутлақ ҳуқуқ тегишлидир. Ушбу

жараёнларнинг натижаси ҳудуд иқтисодиётида янги иш ўринлари яратилишини ва мавжуд иш ўринларининг сақланишини рағбатлантиришдан иборат бўлиб, бу аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини оширишга олиб келади[7].

Маълумки, демографик ва иқтисодий ўсишнинг турли хил вариантлари ва унинг вақт ўтиши билан ўзгариши иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим омилдир. Иқтисодий ўсиш демографик ўсишнинг биринчи ва охириги босқичларида, яъни энг ёш ва кекса аҳоли гуруҳлари сони максимал қийматига етганда секинлашади. "Демографик дивидендлар" фақат ўрта босқичда ва фақат бир марта пайдо бўлади. Узок муддатли истиқболда туғилишнинг паст даражаси қариялар сонининг нисбатан кўпайишига олиб келади, бу эса қарамлик коэффициенти оширади (пенсия ёшидагиларнинг меҳнатга лаёқатли ёшдаги шахслар умумий сонидаги улуши), "Демографик дивидендлар"ни иқтисодиёт ва жамият томонидан бир хил тарзда қўлга киритаолишмайди[8]. Иқтисодий фаол аҳолининг юқори маҳсулдорлигини таъминлаш учун самарали сиёсат, яъни меҳнат бозорида мослашувчанликни жорий этиш, жамғарма ва инвестициялар миқдори, шунингдек, таълим ҳамда соғлиқни сақлаш тизими учун имтиёзлар бериш бениҳоя муҳим ҳисобланади[9].

Меҳнат ресурсларининг иқтисодий аҳволи бу демографик ривожланиш ва аҳолини иш билан бандлигини тартибга солишда меҳнат ресурслари турли гуруҳларининг иқтисодий аҳволини эътиборга олиш керак. Ўз навбатида, объектив сабабларга кўра ҳар доим ҳам имкони бўлмайдиган иш ҳақини оширишдан ташқари ходимларнинг иқтисодий аҳволини оптималлаштириш механизмлари сифатида ходимнинг профессионал ривожланишига, шунингдек, ижтимоий-иқтисодий ва техник-ташкилий меҳнат шароитларини яхшилашга қаратилган чора-тадбирлардан фойдаланиш зарур. Таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий таъминот каби тармоқларда пенсияга чиқиш ёшини узайтириш асосида иш билан бандлик давомийлигини таъминлаш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. <https://studfile.net/preview/16404678/page:22/>
2. Безработица в Европе: кто заплатит за карантин. ru.euronews.com
3. Халқаро Меҳнат Ташкилотининг маълумотлари. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-dcomm/-publ/documents/publication/wcms_734455.pdf
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 26 мартдаги "Иқтисодиётни ривожлантириш ва камбағалликни қисқартиришга оид давлат сиёсатини тубдан янгилаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5975-сонли Фармони // <https://lex.uz/docs/4776669>.
5. Неустойчивая занятость в Российской Федерации: теория и методология выявления, оценивание и вектор сокращения: научная монография / коллектив авторов; гл. науч. ред. В.Н. Бобков; редкол.: И.В. Новикова.
6. Экономика труда. В 2 ч. Часть 1 : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / И. М. Алиев, Н. А. Горелов, Л. О. Ильина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2016. — 74 с.
7. http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/13_Kholbekova.pdf

8. Қ.Абдурахмонов. Меҳнат иқтисодиёти: Назария ва амалиёт / Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган 3-нашри. Т.: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «FAN» нашриёт давлат корхонаси, Т.: 2019. – 262-264 б.

9. 2020 йил 20 октябрдаги ЎРҚ-642-сонли қарори.

“ИНСОНГА ЭЪТИБОР ВА СИФАТЛИ ТАЪЛИМ” ЙИЛИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ ЖАРАЁНЛАРИ

Яхшибоева Лайло Абдусатторовна

Тошкент давлат иқтисодиёт унверситети

Молия ва бизнес таҳлил кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация

Ушбу тезисда мамлакатимизда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, улар учун муносиб меҳнат ва турмуш шароитини яратиш бериш, қобилият ва салоҳиятини рўёбга чиқариш, кучли фуқаролик жамиятини шакллантириш, қонун устуворлигини таъминлаш, инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар: сиёсий ва ижтимоий, турмуш қуриш, зўравонликни тугатиш, гендер тенглик, сифатли таълим, иқтисодий фаоллик.

Мамлакат иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳаларида хотин-қизларнинг фаоллигини ошириш, уларнинг таълим ва касбий кўникмалар олиши ҳамда бандлигини таъминлашга ҳар томонлама кўмаклашиш, тадбиркорлик ташаббусларини янада қўллаб-қувватлаш, эҳтиёжлари ва қизиқишларини тизимли ўрганиш, таҳлил қилиш ва ҳал этиш борасидаги ишларни сифат жиҳатдан янги босқичга олиб чиқиш мақсадида кўламли ишлар олиб бориляпти.

Ҳозирги кундаги асосий мақсадлардан бири қизларнинг ўзини ўзи қадрлаш, ўз ҳуқуқларини талаб қилиш ва қарор қабул қилишда ҳисса қўшишдир.

Бунда эрта турмуш қуриш, оиладаги зўравонликни тугатиш ва таълим, иш имконияти ва маошларда гендер тенглигини талаб қилиш билан боғлиқдир. Шунингдек биз оилаларга ҳомийлик қилишнинг асосий манбаи бўлган кўплаб ваколатли аёлларни кўришимиз мумкин. Уларга ёрдам бериш ва оилалари учун қилаётган ишларини давом эттиришга ундаш учун барча эътиборни қаратиш керак.

Таъкидлаш жоизки, **“Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”**ги [1] Президентимизнинг қарорида хотин-қизлар ва оилани қўллаб-қувватлаш давлат мақсадли жамғармасини ташкил этиш вазифаси белгиланган. Унга кўра, оғир ижтимоий вазиятга тушиб қолган хотин-қизларга, шу жумладан ногиронлиги бўлган шахслар, ногиронлиги бўлган фарзандларини тарбиялаётган, кам таъминланган, фарзандларини тўлиқсиз оилада тарбиялаётган ва уй-жой шароитини яхшилашга